

De natuur in de duinzoom komt tot leven!

GERRIT WALSTRA

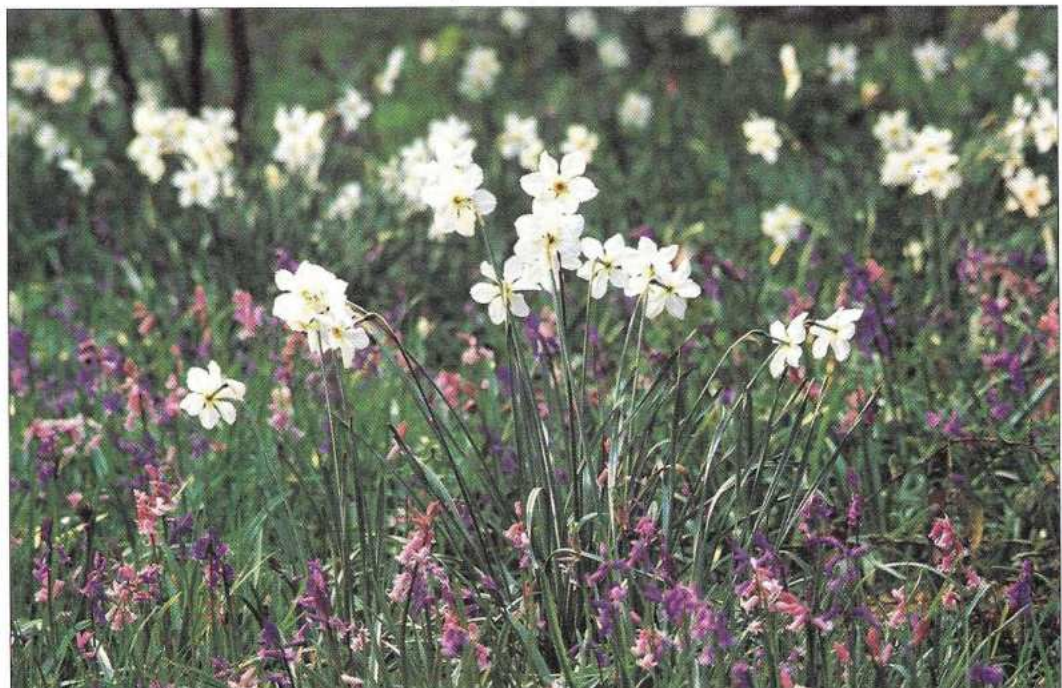
De natuur in de duinzoom is op de meeste plaatsen maar een slap aftreksel van wat er zou kunnen zijn. Met de komst van het Natuurbeleidsplan (1990) zijn verschillende overheidsprojecten gestart om van boerenland natuurgebied te maken. Er zijn echter nog veel meer kansen om de natuur in de duinzoom te vergroten. Op bescheiden schaal is daarmee in Noord-Holland reeds een start gemaakt door o.a. boeren, recreatieondernemers, waterschappen, gemeenten en particulieren. Deze voorbeelden kunnen een aanzet zijn om ook elders aan de slag te gaan om de natuurlijkheid van de duinzoom te vergroten.

Uit archeologisch onderzoek blijkt dat al direct vanaf de vorming van de eerste strandwallen en duinen, zo'n 5000 jaar geleden, zich mensen vestigden in dit landschap. De invloed van deze mensen op hun omgeving was nog gering. Zij leefden van wat de natuur te bieden had en oefenden alleen lokaal meer invloed uit, bijvoorbeeld door het houden van vee. Vanaf de Vroege Middeleeuwen ontstonden echte nederzettingen op de strandwallen en op de overgangen van het duin naar het achterliggende getijdgebied. Het landgebruik kreeg een meer agrarisch karakter. Vanaf de hogere delen werd het getijdgebied geleidelijk aan ingepolderd en steeds intensiever gebruikt. De bewoners pasten hun omgeving steeds meer aan hun wensen aan en met egalisaties, ontwatering, bemesting en ingrepen in de bodem, maar ook bebouwing verdwenen allerlei interessante overgangssituaties tussen duin en achterland.

Nieuwe natuur komt maar moeizaam op gang

Het oorspronkelijke extensief door de mens gebruikte landschap met zijn bijbehorende natuur verdween hierdoor op de meeste plaatsen en slechts lokaal is hiervan nog wat terug te vinden. Deze gebieden zijn meestal tot natuurgebied gepromoveerd. Voorbeelden zijn hooilandjes, mienten (oude gemeenschappelijke graasgebieden) en hakhoutbosjes. Dergelijke natuurgebiedjes worden in stand gehouden met een beheer van vooral begrazing en maaien, in feite de oude agrarische bedrijfsactiviteiten in dit gebied.

Met de komst van het in 1990 verschenen Natuurbeleidsplan kwam de duinzoom weer volop in de aandacht. Hier zou op grote schaal natuurontwikkeling moeten gaan plaatsvinden. Inmiddels is gebleken dat dit niet eenvoudig valt te realiseren. De duinzoom is immers een gebied dat ook hoge potenties heeft voor andere, vaak zeer lucratieve, functies zoals bollenteelt, toerisme en wonen. Door de provincies gestarte grootschalige projecten om van gras- of bollenland nieuw natuurgebied te maken verlopen allesbehalve voorspoedig. De oorspronkelijke projecten worden daarom getemporeerd, versnipperd over meer lokaties of zelfs geheel afgeblazen. Een rol hierbij speelde dat het voor de bewoners van de duinzoom meestal niet duidelijk was waarom er meer natuur moest komen en wat voor natuur dit zou zijn. Hierdoor was het draagvlak gering en de angst voor oernatuur met moerassen en oerwouden groot.

Dankzij het schone water dat via de duinrellen naar "Het Wildrijk" stroomt, tref men in het voorjaar een enorm kleurenpalet aan bloemen aan. Op de foto de wilde narcis en wilde hyacint (foto: Paul Paris).

Een artist impression laat zien welke winst te behalen valt met natuurontwikkeling in bollenland. De impressie laat de mogelijkheden zien bij Lentevreugd in Wasse-naar.

Op de afbeelding boven zien we een scherpe scheiding tussen duin en bollenland. Enkele weken per jaar bloeien de bollen. Ruim veertig weken per jaar is er een saaie, ecologische woestijn. In de nieuwe situatie (onder) is de overgang geleidelijker. Bovendien wordt optimaal gebruik gemaakt van het schone kwelwater uit de duinen. De enorme ecologische potentie van de duinzoom wordt optimaal benut. Bovendien is ook de recreatieve waarde geoptimaliseerd. Het gebied is nu het gehele jaar aantrekkelijk geworden en niet alleen maar enkele weken per jaar voor onze oosterburen (aquarellen: Simone Robbers).

Gewijzigde inzichten

Hiervan is veel geleerd en in diverse regio's zijn overheden, toekomstige beheerders en streekbewoners met elkaar in gesprek gekomen over noodzaak en doel van natuurontwikkelingsprojecten. Steeds meer wordt voor iedereen duidelijk, dat gemikt moet worden op die natuur die bij enige mate van menselijke invloed hoort. De mens is immers altijd in dit gebied aanwezig geweest en cultuurhistorie en oude landschapsvormen worden hoog gewaardeerd. Als nieuw doel wordt gezien de oude landschapscomponenten en de herkenbaarheid daarvan uit te buiten en plaatselijk te herstellen en daarbinnen de natuurwaarden te vergroten. Om in de termen van een schilderij te spreken: "de compositie moet worden versterkt en de kleuren moeten tot expressie worden gebracht". Dit laatste kan door verschraving, vernatting en het aanbrengen van reliëf. Grote ingrepen zoals voor 'oernatuur' zijn niet nodig. Met lokaal kleine ingrepen kan heel veel 'oude' nieuwe natuur worden gerealiseerd. Voorbeelden hiervan zijn de aanpassing van oevers van duinrellen, het graven van een poel, aanleg van een bosje of deels plaggen van een graslandperceel.

In het hiervoor beschreven proces is de totale omvang van natuurontwikkelingsprojecten in de duin-

zoom kleiner geworden. Dat is op zich jammer, maar er zijn toch ook een aantal positieve kanten te noemen. Het nadenken over welke natuur er in de duinzoom moet komen is volop in gang gezet. Bewoners van de duinzoom zijn daar op veel plaatsen nu veel nauwer bij betrokken. Het besef is gekomen dat het bij duinzoomnatuur veel meer gaat om een vorm van cultuurnatuur en minder om oernatuur. Daarom is in veel van de grote natuurprojecten de planvorming in deze richting opgeschoven.

Natuurontwikkeling in de buurt

Een ander gevolg is dat er ook meer waardering is gekomen voor kleinere natuurontwikkelingsinitiatieven, zoals die her en der zijn gestart. En er valt met nieuwe kleinschalige projecten nog veel bij te dragen aan de kwaliteit van de duinzoom. Op een aantal voorbeelden van zulke projecten in Noord-Holland wordt hierna ingegaan.

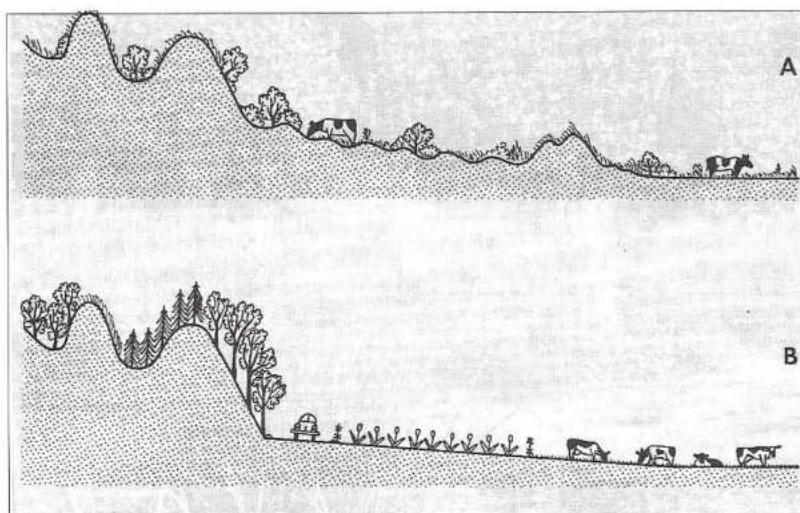
Randenbeheer op bollenbedrijven

In augustus 1996 zijn door bollentelers in Noord-Kennemerland op 5 plekken langs duinrellen en sloten stroken grond afgegraven. Het talud van deze stroken loopt nu geleidelijk hellend naar het water af. In het talud zijn enkele diepere poelen aangelegd waar ook in droge tijden water blijft staan. De hogere delen staan wel droog, maar de grond is permanent vochtig door het grondwater. De breedte van de stroken varieert van 2 m tot 20 m, vooral afhankelijk van de ruimte die overblijft bij het zo rechthoekig mogelijk bewerken van de rest van het perceel. In totaal is een lengte van bijna 1 km op deze wijze ingericht. Doel is om proefsgewijs na te gaan wat voor natuur dit oplevert en om hiermee in de bedrijfsvoering ervaring op te doen. De verwachtingen zijn hooggespannen, omdat het in principe om voor de natuur kansrijke situaties gaat. Er is voedselarm zand aanwezig en er is sprake van kwel. Indien de proef succesvol is kan op grotere schaal randenbeheer op bollenbedrijven worden ingevoerd. Hierdoor kan een deel van de natuurclaim van de provincie Noord-Holland voor deze regio worden ingevuld. Tussen Noord-Holland en de agrariërs is al eerder afgesproken dat zij hiervoor de ruimte kunnen krijgen. Alhoewel de proef pas één groeiseizoen loopt zijn er toch al opvallende resultaten te melden. Al snel na de inrichting wisten allerlei typisch duinloopkevers de natuurstroken te vinden. Het aantal kleine waterdieren nam ook flink toe, vooral de waterkevers. Ook veel rugstreeppadden wisten de poeltjes te vinden. En er werden snel interessante plantensoorten gevonden, zoals beekpunge, waterpunge, witte waterkers en groot moeras scherm. Na deze veelbelovende start wordt de verdere ontwikkeling met spanning gevolgd.

Gemeentelijk duinzoom-groen

Vanaf 1985 zijn door de gemeente Den Helder een groot aantal kleinere en grotere groenprojecten uitgevoerd om meer groen met een natuurlijk duinzoomkarakter te krijgen. Deze projecten liggen zowel middenin de bebouwing als daarbuiten. De natuurresultaten zijn enorm. Op een terrein waarvan de toplaag is verwijderd en dat geleidelijk afloopt naar een sloot met drangwater van de duinen heeft zich een rijke kruidenvegetatie ontwikkeld waarin zelfs orchideeën bloeien. Op een deel van het terrein is bij de aanleg als extra steuntje in de rug maaisel

Het agrarisch gebruik en vegetatiestructuren in het duinzoomgebied in verleden en heden.

A. Verleden: integraal, extensief gebruik van duinen, duinzoom en polder. Grote variatie in vegetatiestructuur, met geleidelijke overgangen; B. Heden: Geen agrarisch gebruik in de duinen, bollenteelt in de duinzoom en intensieve veeteelt in de polder. Weinig variatie in vegetatiestructuur met scherpe grenzen tussen de verschillende typen (Naar Ten Haaf en Bakker, DLN 87:6, 1986).

Achtergrond: Het Wildrijk (foto: Hanneke Meskers).

van een nabijgelegen natuurgebied uitgestrooid. Naast zandzegge, biggekruid en gewone rolklaver zijn hier ook dophei, heidekartelblad, knolrus, driennervige zegge en stekelbrem te vinden. Al in het eerste jaar na de aanleg konden de bewoners van de aangrenzende huizen vanuit hun woonkamer genieten van in de drasse oevers en poelen naar voedselzoekende lepelaars. Dit terrein wordt jaarlijks gemaaid, maar op andere groenstroken elders in Den Helder wordt "maaiwerk" verricht door Schotse hooglandrunderen. Het beheer van de terreinen vindt in nauwe samenwerking plaats tussen de gemeente en een plaatselijke vrijwilligersgroep.

Recreatieondernemers ontwikkelen omgeving mee

Door de eigenaar van een vakantiehuisjescomplex bij St. Maartenszee is in 1993 een over het terrein lopende oude verloederde duinrel weer opgeknapt en zijn een aantal nieuwe duinrellen gegraven. Het op het terrein verzamelde water komt verderop ten goede aan een natuurgebiedje dat dit water goed kan gebruiken. Op een aantal plekken op het terrein kunnen kinderen gewoon in een duinrel spelen. Sinds de inrichting hebben zich een groot aantal nieuwe planten in de oeverzones van de duinrellen gevestigd. Opvallende soorten zijn echte koekoeksbloem, ge-

vleugeld hertschooi, gewone dotterbloem, holpijp en klimopwattranonkel. Op hetzelfde terrein zijn de saaie cultuurbosjes omgevormd tot meer natuurlijk struweel.

Particuliere initiatieven

Net ten noorden van Castricum is half 1995 een ca 4 ha groot graslandgebied ingericht voor de natuur. Het gaat om een stuk land dat al generaties lang onderdeel was van een familiebedrijf, maar waarvan de eigenaren vonden dat het tijd was om het weer terug te geven aan de natuur. Om dit te realiseren hebben ze een stichting opgericht die ernaar streeft om aansluitend nog meer grond voor de natuur in te richten. Een groot deel van het gebied is met een shovel afgegraven tot een grote weidepoel met drassige oevers. Die worden druk bezocht door allerlei steltlopers en het is er goed toeven voor allerlei kikkers, padden en salamanders. Met het uitgegraven zand is weer reliëf rond de poel gemaakt zodat er zich een gevarieerde vegetatie kan ontwikkelen. In het voorjaar van 1991 hebben de eigenaren van een klooster, gelegen tegen de duinen bij Egmond-Binnen, vrijwel hun hele terrein ecologisch ingericht. Van een voorheen intensief grasland werd over een oppervlakte van 5 ha de bovenlaag verwijderd, reliëf aangebracht en er werden poelen en duinrellen gegraven. Elders op het terrein werden bosjes weer meer natuurlijk gemaakt en houtwallen aangelegd. Het terrein wordt extensief begrast met Galloway-runderen. De vegetatie van het voormalige grasland heeft zich inmiddels ontwikkeld tot een voedselarm duingrasland waarin verschillende kenmerkende en zeldzame duinsoorten groeien zoals blauwe bremraap, walstrobremraap, zachte haver, kleine bevernel, geel walstro en kleine ratelaar en op de vochtiger delen rietorchis, padderus en dotterbloem.

De poelen en andere watertjes worden druk bezocht door kikkers, padden en watersalamanders die hier voor hun voortplanting komen.

Zelf aan de slag

In de duinzoom zijn er dus vele mogelijkheden en kansen om een rijkere natuur te krijgen. Een aantal grote natuurontwikkelingsprojecten zal worden gerealiseerd door de provincies, maar zoals de voorbeelden laten zien is er ook op kleinere schaal in de directe omgeving van alles mogelijk. Soms zal dit de eigen tuin zijn, een andere keer het gemeentelijk plantsoen, recreatieterrein of een duinrel in de buurt. Bijna altijd is er met wat kleine ingrepen en een aangepast beheer natuurvoordeel te boeken. De voorbeelden van elders kunnen hierbij van dienst zijn. Vaak is er bij het ontwikkelen of uitvoeren van ideeën hulp mogelijk van lokale of regionale natuurorganisaties, gemeenten, provincie of waterschap. Dus kijk eens rond in uw omgeving en bedenk waar het wel wat natuurlijker kan. Immers een natuurlijker duinzoom is niet alleen het belang van plant en dier, maar ook ons eigen belang!

drs. G. Walstra werkt bij het provinciaal bestuur van Noord-Holland.

Bij St. Maartenszee is in 1993 een over het terrein lopende oude verloederde duinrel weer opgeknapt en zijn een aantal nieuwe duinrellen gegraven. Het op het terrein verzamelde water komt verderop ten goede aan het natuurgebied "Het Wildrijk" dat dit water goed kan gebruiken (foto: Henk Wijkhuizen).

